

УДК 332.3 (477.73)

РОЗМІРИ ЗЕМЕЛЬНИХ ПЛОЩ КОЖНОГО ОКРЕМОГО ПІДПРИЄМСТВА ПОВИННІ БУТИ ОПТИМАЛЬНИМИ

В.В. Кузьома, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Розглянуто різні точки зору науковців-економістів щодо найбільш раціональних розмірів земельних площ сільськогосподарських підприємств. Виявлено вплив останніх на основні показники ефективності функціонування аграрних підприємств Миколаївської області. Зроблено пропозиції щодо укрупнення господарств.

Рассмотрены разные точки зрения ученых-экономистов относительно наиболее рациональных размеров земельных площадей сельскохозяйственных предприятий. Выявлено влияние последних на основные показатели эффективности функционирования аграрных предприятий Николаевской области. Внесены предложения по укрупнению хозяйств.

За час проведення аграрної реформи та становлення ринкових відносин в Україні постало багато питань щодо забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств. Одним із найбільш актуальних з них є збереження та досягнення оптимальних площ їх земельних угідь. Визначення останніх може бути здійснено за допомогою різних економічних інструментів.

Проблемам оптимізації розмірів землекористування сільськогосподарських підприємств у своїх наукових працях багато уваги приділяють такі вчені, як П.І. Гайдуцький, Б.С. Гузар, В.Я. Месель-Веселяк, С.М. Рибак, П.Т. Саблук, М.М. Федоров, Є.О.Фірсов та ін.

Однак, у силу багатьох об'єктивних і суб'єктивних причин (змін у законодавстві, економіці України, невиконання державою програм підтримки сільськогосподарських товаровиробників тощо) робота в даному напрямі є не до кінця завершеною. Значною мірою це стосується регіонального аспекту дослідження цієї теми. Метою даної статті є висвітлення поглядів ряду вчених-економістів на питання, що пов'язані з розмірами сільгоспідприємств, виявлення впливу розмірів площ

сільськогосподарських угідь та посівів провідної групи культур аграрних підприємств Миколаївської області – зернових, на економічну ефективність виробництва, визначення їх оптимальних розмірів та пропозиції щодо забезпечення останніх.

В економічній літературі поки що, на жаль, немає єдиної точки зору стосовно оптимальних розмірів сільськогосподарських підприємств та їх провідних галузей. Зокрема, П.Т. Саблук зазначає, що оптимальними є фермерські господарства з площею угідь 350–400 га. Проте законодавством для таких господарств передбачено мати лише 100 га земельних угідь, з яких 50 гектарів – ріллі. Тому, для досягнення оптимальних розмірів, фермери можуть орендувати землю в держави із земель запасу та резервного фонду, а також і у власників земельних ділянок [1].

В.Я. Месель-Веселяк вважає, що найбільш раціональними за своїми розмірами є аграрні підприємства з площею сільськогосподарських угідь 5–6 тис.га [2], для фермерських господарств – 400 га [3], а при застосуванні потужної техніки – до 900–1000 га [4], покладаючи в основу методики фактор раціонального й ефективного використання необхідних технічних засобів. На нашу думку, запропонований вказаним автором підхід до визначення розмірів фермерських господарств з урахуванням їх забезпечення технічними ресурсами є цілком обґрунтованим і заслуговує на увагу.

Є.О. Фірсов у своїх працях обґрунтовує методологічні основи оптимізації розмірів сільськогосподарських підприємств. На його думку, оптимальні розміри складаються на основі оптимізації площі землекористування, рівня його інтенсивності і кількості виробничих центрів. При дослідженнях взаємозв'язку між розмірами підприємств (за обсягом товарної продукції та площею) і рівнем інтенсивності виробництва, він на фактичних даних фермерських господарств США

доводить, що збільшення їх розмірів до оптимальних істотно впливає на підвищення рівня інтенсивності виробництва [5].

Нами для визначення оптимального розміру площ сільськогосподарських угідь аграрних підприємств Миколаївщини за основу був взятий метод групування, який ґрунтується на виявленні впливу площ сільськогосподарських угідь на рівень ефективності їх використання. При цьому розмір землекористування тієї групи господарств, які мають найкращі показники, визнається оптимальним. З цією метою було досліджено 267 сільськогосподарських підприємств Миколаївської області різних організаційно-правових форм та проведено їх групування за наявністю у користуванні сільськогосподарських угідь (табл.1).

Дані таблиці 1 свідчать, що зі збільшенням розмірів площ сільськогосподарських угідь аграрних підприємств Миколаївщини в цілому спостерігається підвищення доходності їх сільськогосподарської діяльності. Хоча ця закономірність не є абсолютною, але все ж у п'ятій групі господарств всі досліджені показники ефективності є вищими проти не тільки першої, а й другої, третьої та четвертої груп. Зокрема, в останній групі господарств у порівнянні з першою, розмір прибутку з 1 га є більшим в 13,7 раза, на 1 працівника – в 24,7 раза, а рівень рентабельності в 21,3 раза. На нашу думку, такий стан справ в області певною мірою викликаний тим, що найбільш великі за площею сільськогосподарських угідь підприємства мають міцну матеріально-технічну базу, більш кваліфікованих працівників і особливо – керівників та спеціалістів, а це у сукупності призводить до порівняно високих рівнів доходності їх функціонування. Але, звичайно ж, це не означає, що всі сільськогосподарські підприємства області повинні мати такі великі розміри. Тим більш, що в останні роки у зв'язку з реструктуризацією значної частини господарств відбулося їх подрібнення. Тобто, стверджувати, що ефективність функціонування аграрних підприємств залежить тільки від їх

розмірів було б неправильним. Але за розумного керівництва і належної матеріально-технічної бази переваги все ж мають великі господарства.

Таблиця 1

Вплив розмірів площ сільськогосподарських угідь на рівень доходності їх використання в аграрних підприємствах Миколаївської області (без фермерських господарств) за 2005 р.*

Показники	Групи господарств за розміром площ сільськогосподарських угідь, га					По всіх групах
	I до 1000	II 1001- 2500	III 2501- 4000	IV 4001- 5500	V понад 5500	
Кількість господарств, од.	41	109	67	27	23	267
Середня площа сільськогосподарських угідь в розрахунку на 1 господарство, га	664	1731	3094	4708	6842	2651
Прибуток (збиток) (грн.) від аграрної діяльності в розрахунку на:						
а) 1 га сільгоспугідь	10,71	39,74	36,52	30,21	147,09	59,84
б) 1 сільгосппрацівника	198,84	1013,78	1017,78	811,13	4908,88	1644,47
Рівень рентабельності, %	0,7	3,4	4,0	2,7	14,9	5,7

*За даними Головного управління статистики у Миколаївській області

Необхідно вказати, що розміри земельних площ мають значний вплив і на рівень ефективності виробництва окремих видів аграрної продукції. Оскільки більшість сільськогосподарських підприємств Миколаївщини спеціалізуються на вирощуванні зерна, вважаємо за доцільне виявити вплив розміру площ саме цієї групи культур на економічну ефективність зерновиробництва в регіоні. Основні результати цього дослідження наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Вплив розміру площ зернових культур на економічну ефективність галузі в сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області (без фермерських господарств) за 2005 р.*

Показники	Групи господарств за розміром площ зернових, га					По всіх групах
	I до 500	II 501- 1100	III 1101- 1700	IV 1701- 2300	V понад 2300	
Кількість господарств, од.	42	94	67	29	35	267
Середня площа зернових на 1 господарство, га	298	793	1369	1952	3263	1309
Урожайність, ц/га	18,7	19,8	19,9	24,3	24,7	22,2
Прямі витрати праці на 1 ц, люд.-год.	1,60	1,56	1,54	1,53	1,48	1,52
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	46,95	44,29	46,58	42,21	43,33	44,23
Ціна 1 ц, грн.	39,76	42,60	43,89	43,77	45,09	43,91
Прибуток (збиток) (грн.) в розрахунку на:						
а) 1 ц зерна	-7,19	-1,69	-2,69	1,56	1,76	-0,32
б) 1 га зібраної площі	-122,76	-29,86	-47,04	31,54	36,42	-6,09
Рівень рентабельності (збитковості), %	-15,3	-3,8	-5,8	3,7	4,1	-0,7

* За даними Головного управління статистики у Миколаївській області

З наведених у таблиці 2 даних бачимо, що із зростанням площ під зерновими культурами помітно підвищується врожайність останніх. Зокрема, у господарствах п'ятої групи, де середня площа зернових на одне підприємство становить 3263 га, урожайність цієї групи культур дорівнює 24,7 ц/га, тобто перевищує рівень першої групи на 6,0 ц або на 32,1%. Крім того, із зростанням площ під зерновими культурами спостерігається стійка тенденція до зниження прямих витрат праці на одиницю продукції.

Наприклад, в господарствах п'ятої групи даний показник на 2,6% менший, ніж в середньому по всіх господарствах, та на 7,5% - у порівнянні з першою групою.

Зі зростанням рівня концентрації посівів зернових культур по досліджуваних групах досягається і поступове підвищення розмірів середніх реалізаційних цін їх продукції. У результаті величина цього показника в п'ятій групі є на 5,33 грн. більшою, ніж у першій.

На жаль, у зміні жодного з показників доходності зерновиробництва по аналізованих групах господарств чітка закономірність відсутня, але все ж у цілому простежується перетворення галузі із збиткової (у 1, 2, 3 групах) на прибуткову (четвертій та п'ятій).

Зокрема, з розрахунку на 1 га зібраної площі в господарствах п'ятої групи було одержано прибутку від реалізації зерна на 42,51 грн. більше, ніж у середньому по всіх господарствах, а в порівнянні з господарствами четвертої групи – на 4,88 грн. Рівень рентабельності виробництва зерна в господарствах п'ятої групи перевищує аналогічний показник по всій сукупності та господарствах четвертої групи на 4,8 та 0,4 відсоткових пунктів відповідно.

Проведений нами аналіз взаємозв'язку між концентрацією площ зернових культур і ефективністю виробництва їх продукції дозволяє зробити висновок, що він є доволі тісним, оскільки із зростанням площ під зерновими значно підвищується економічна ефективність цієї галузі: зростає врожайність, реалізаційна ціна та показники доходності, зменшуються прямі витрати праці на 1 ц зерна. Виключенням є лише підвищення собівартості одиниці продукції.

Слід однак вказати, що збільшення розмірів площ як угідь в цілому, так і посівів провідних сільськогосподарських культур повинно забезпечуватися відповідними матеріально-технічними і фінансовими ресурсами. Зокрема, при визначенні оптимальних розмірів земельних площ кожного окремого підприємства, насамперед, необхідно ураховувати фактор раціонального

використання комплексу наявних технічних засобів, які забезпечують виконання всіх технологічних операцій у землеробстві: тракторів, комбайнів, сільськогосподарських машин. У випадку використання підприємствами потужної сільськогосподарської техніки з'являється можливість збільшення площ оброблюваних угідь. А це, в свою чергу, сприятиме більш повному завантаженню наявних технічних засобів. Останнє ж нині є особливо актуальним, оскільки вартість техніки і пов'язаних з нею амортизаційних відрахувань (які є важливою складовою собівартості продукції) у порівнянні з минулими роками зросли в десятки разів. Якщо потужні виробничі засоби використовувати нераціонально – через невеликі земельні площі в обробітку, то це необґрунтовано буде збільшувати виробничу собівартість продукції.

Таким чином, виходячи з вище викладеного, можна зробити висновок, що із збільшенням розмірів площ сільськогосподарських угідь в розпорядженні аграрних підприємств підвищується рівень доходності їх використання. Тому, з метою збільшення земельних площ доцільним є більш широке застосування механізму їх оренди, який сприятиме досягненню кращих результатів фінансово-господарської діяльності – збільшенню розмірів прибутку та підвищенню рівня рентабельності функціонування.

Література

1. Саблук П.Т. Розвиток земельних відносин в Україні. – К.: ННУ ІАЕ, 2006. – С.254-255.
2. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва // Економіка АПК. – 2005. - №6. – С.21-22.
3. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного виробництва. – К.: ІАЕ УААН, 1999.
4. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. – Вип.5 / За ред. П.Т. Саблука та ін. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – С.449-461.
5. Фірсов Є.О. Про удосконалення методики визначення оптимальних розмірів сільськогосподарських підприємств // Зб. наук. праць Луганського НАУ: Серія „Економічні науки”. – 2003. - №24/36. – С.7-12.